

SPOVEDANII

"...sage citoyen du vaste univers."

La Fontaine

Pirgu o luase dar spre Posta, noi spre Sarindar. Ceata se facea tot mai deasa, umezeala mai patrunzatoare. Intraram în localul cel mai apropiat, la Durieu, în dosul Bancii Nationale si ne aleseram în fund masa, în coltul cel mai ferit. Dar, în acea seara, prietenul nu era în apele lui: nu povestea, nu bea, nu fuma. Ofta doar întruna si se stergea la ochi. Dupa ciudata bucurie ce nici cu un ceas înainte îi facuse nu mai putin ciudata ocara a Penei, el cazuse într-o întristare deopotriva ciudata. Atât de terciuit nul mai vazusem pâna atunci. Îl pândeam discret, stind ca în asemenea clipe usurare se afla în destainuire, simteam ca asa ceva nu era departe. Si nu manselam: îndata ce se reculesese putin, cu glas sovaitor el începu:

- Îti sunt dator o lamurire, amicul meu. Nu stiu cum ti sa parut ca pâna acum nu tiam spus cine sunt dar, te rog, iartama; nu a fost întradins. De dragul dumitale care m'ai aratat atâta prietenie, am voit, din capul locului, sami calc hotarârea de a ramâne "incognito" timpul cât voi fi silit sa zabovesc pe aici si daca nu am facuto înca, e numai fiindca a lipsit prilejul. Aveam de povestit atâtea altele! Cu dumneata mia placut sa retraiesc treizeci de ani de calatorii, tot cu dumneata, de nu te plictiseste, îmi voi retrai astaseara copilaria si întâia tinerete.

Pentru aceasta ne vom întoarce în Bucuresti, deoarece de felul meu sunt bucurestean; lumina zilei am vazuto pe Poduldepamânt, în casele parintesti din fata Viisoarei. De vita sunt însa strain,- si aici, întremându-se deodata, glasul i se polei parca de trufie.

...sunt grec, urma el, si nobil, mediteranean; cei mai vechi strabuni cemi cunosc erau, în suta a saispzezecea, tâlhari de apa, oameni liberi si cutezatori, vânturând dupa prada marile în lung sin larg, de la Iaffa la Baleare, de la Ragusa la Tripoli. Din Zuani cel rosu, prin doi din fiii sai, purced cele doua ramuri ale neamului. Ca la obârsie am fi barbari, cum sa straduit sa ma convinga când iam fost oaspe în palatul sau din Catania, capul ramurii siciliene, zisa cu pardosul, fiindca la vechea noastra stema: - pe scut sprijinit de monoceri înlantuiti, în câmp albastru lebada de argint, luându-si zborul cu gâtul strapuns de o sageata purpurie - a adaogat, în cinstea unei înrudiri ilustre, în câmp de aur cu chenar de sângeap un pardos negru; ca am fi fost normanzi, se prea poate, de vreme ce toti, pâna la cei din urma doi, el si cu mine, am pastrat ca însemne trainice de stirpe parul roscat si ochi albastri, dar netagaduit ramâne numai ca ma trag din corabieri si e singura mea desertaciune, caci daca stramosii ar fi pe alese, cum se cam obisnuieste la casele mari, pe cel dintâi las voi tot corabier; miar placea sa cobor din acel Thamus caruia odinioara, în

pustietatea unei seri pe valuri, un glas tainic ia poruncit sa mearga sa vesteasca moartea Marelui Pan. Încolo, nu ma falesc cu nimic, nici chiar cu sângele varsat sub flamurile Eteriei de ai mei, cei din ramura cu lebada, ce de la Candia a trecut prin Fanar în Rusia sin tarile românești.

Daca nu sunt însa eu mândru de neamul meu, el trebuie sa fie de mine. Mai frumos nu se putea sa sfârșeasca. Însusirile lui de marinimie si de avânt, duhul de jertfa, imboldul firesc catre ce e maret, precum si acel anume lipici ce la ajutat sa prinda si sa se înalte pretutindeni unde la purtat soarta, se îmbina la mine toate în asa desavârsita armonie, multumita cred faptului ca în vinele mele nu se învrajbeste sânge deosebit: parintii mei erau rude de aproape, veri primari. Cam de aceeasi vârsta si orfani amândoi, fusesera crescuti împreuna si între dânsii înflorise de timpuriu o idila pe care, în pofida prejudecatii, o consfintisera prin casatorie.

Am fost copil unic. Asupra capului meu se resfrângea via lor iubire, ei priveau cu duiosie oglindinduse în fiinta mea contopite sufletele lor gemene, ma împresurau de mii de îngrijiri. Nici laptele ce lam supt na fost strain. Bindecuvântat fie cerul ca mia harazit o pruncie fericita. La ea de câte ori ma gândesc mi se înfatiseaza, fâlfâind în vazduhul senin al unei dimineti de primavara, zboruri albe de porumbei. E cea mai îndepartata din amintirile mele. Si e totdeodata un simbol.

Dar copilul atât de alintat nu era vesel; sufletul meu a fost întotdeauna împaienjinat de acea usoara melancolie a firilor prea simtitoare, asa simtitoare ca pâna si mângâierile le fac sa sufere, pâna si placerea le raneste. Cu cât înainte de al citi pe Lucretiu îmi dasem seama ca din izvorârea voluptatii razbate ceva amar care se ascunde innabusitor în însasi mireasma florilor.

Numi închipui sa se afle multi oameni pe cari viata si vârsta sai fi schimbat atât de putin cât pe mine. Pâna la moarte voi ramâne acelasi: un visator nepocait, pururi atras de ce e îndepartat si tainic. Eram foarte mic când, uitând de joaca, ma furisam în gradina sa ascult de dupa uluci cum o femeie peltica îngâna cu glas slab, alaturi, un cântec, acelasi, parca o aud: "O pasaren zbor, râu de placere, eu vin a plânge a mea durere"... si apoi suspina cu caturi, îndelung. De la un timp, nu sa mai auzit cântecul... Pe înserate, îmi placea sa ma asez cu Osman, dulaul, pe prispa si sa privesc cum rasar stelele.

Din întâii ani ai vietii mele, acum când mam întors în locurile unde iam petrecut, si poate ca semn al ivirii batrânetii, amintirile de soiul acesta se desteapta tot mai vii, ating uneori chiar nalucirea. Mi sa întâmplat, în Cismegiu, sa ma revad aievea, copil, asa cum eram acum o jumatate de veac, când sub aceiasi copaci ma purta de mâna mama Sia.

Alaturi de parintii mei, în inima mea își are locul mama Sia, buna noastra mama Sia, femeia de încredere care ia dadacit si crescut pe dânsii ca si pe mine. Era privita ca o ruda, se soptea ca era chiar, simbria nu primea, sta cu noi la masa si ne chema pe nume, bombanea si socrea pe toti din casa, unde stapâna de fapt era dânsa; mama nu stia de nimic.

Mama era o papusa, papusa cea mai dragalasa, cea mai dulce. De frumusetea ei mersese vestea; s-o fi vazut despletindu-si bogatul psr ca mierea arsa si sa fi întâlnit adânca privire a ochilor ei albastri cu sprâncene negre, ai fi zis ca una din acele albe Magdalene zugravite în zilele cele mai galese ale decaderii scoalei italienești pogorâse însufletita din cadra. Desi am iubito pâna la idolatrie, tot mi se pare ca nam iubito destul si la gândul acesta ma cuprinde remuscarea. O cântare ce se stinge, o floare ce se scutura, o stea ce cade miaduc de dânsa negresit aminte si atunci icoana ei se adumbreste de farmecul celor pieriti înainte de vreme asa duios ca nu o pot întrezari decât prin lacrimi.

La tata am tinut altfel, simțimântul ce sa închegat cu încetul pentru dânsul a purces de la judecata, întemeiat pe admirare. În coconasul sclivisit, cu mâini de femeie, care la Paris trecuse drept englez, dupa înfatisare si felul de a se purta, se dezvaluisera virtuti rare, un caracter. Învatatura lui si ocrotirea domnitorului Alexandru Ioan, la care se bucura de mare trecere, îl facusera sa fie numit dea dreptul la Curtea de Apel si repede înaintat la Înalta Curte. Fusesse apoi deputat. Secularizarea averilor manastirești si împroprietarierea taranilor i se datoresc în mare parte lui. A fost cel mai tânar daca nu si cel mai de seama dintre acei câtiva barbati cu vaza ce, dupa rasturnarea lui VodaCuza, sau retras din viata politica pentru totdeauna. Eram baiat rasarit când, într-o dupaamiazi, au venit la noi doi boieri necunoscuti si au stat închisi cu dânsul în salon mai bine de un ceas. Înainte de plecare, tata i-a lasat nitel singuri si a trecut în iatac la mama, apoi s-a întors ca sa duca pe neasteptatii mosafiri pâna în ulita, la trasura. Seara am aflat ca tata ceruse si învoirea mamei ca sa nu primeasca sa fie ministru.

De altfel, de teama ca linistea ce domnea în cuibul nostru sa nu fi fost câtusi de putin tulburata, tata nu lua nici o hotarâre fara sa no fi întreat si pe mama, lucru caresi avea, fireste, si neajunsurile lui. Din pricina ei, desi în belsug, traiam mai prejos de puterile noastre mult, viata ce duceam nu era, dupa cum sar fi cazut, boiereasca si de vreo schimbare cât de usoara în ale ei, mama avea groaza. Niciodata dânsa na voit sa se miste din Bucuresti; sa fi mers si ea la tara, la vie, la bai - ferita sfântul - si trebuie sa fi avut hazul lor calatoriile acelea cu chervanul la Borsec sau la Zaizon. Pâna si de acasa se urnea greu. Cine ar fi crezut ca tocmai dintr-însa era ursit sa nasca omul care avea sa ocoleasca pamântul de mai multe ori!

Biata mama, câte avea! Era friguroasa cum nu se mai poate, de caldura patimea, soarele sa no fi atins ori vântul, lumina îi facea rau, întunericul o apasa, la zgomotul cel mai usor tresarea sperciata. Daca vedea sânge, lesina. În petreceri - si era atât de sarbatorita - nu afla decât oboseala. Prietene de seama ei nu tineau sa aiba; în schimb, la noi saduna zilnic un guraliv sobor: cocosnete de mahala usarnice, putind a saracie, preotese, moase, dulcetarese, femei de rând mestere sa dea cu cartile sau sa citeasca în cafea. Cheful ei era sa se îmbrace taraneste, cu

vâlnic si marama, sasi atârne la gât margean ori lefti si marturisea cinstit ca lautarii îi placeau mai mult decât opera italieneasca. "Anicuta trage a prost", avea obiceiul sa spuna despre mama tusa Smaranda. Si când, la moartea acesteia neau ramas casele cele mari cu paraclis de la Cismeaua Rosie, tot mama a fost care na voit sa ne mutam în ele, zicând ca pe Podulde-pamânt, sau de pastrama, dupa porecla veche, era mai frumos. Avea poate dreptate: între Sfântul Constantin si Sfântul Elefterie, de la Giafer la Pricopoaia, acolo unde azi stapâneste paragina, se tinea gradina de gradina, numai pomi roditori, liliac, bolte de vita. Musetelul si nalba napadeau curtile, pretutindeni leandri, rodii, lamâita, la ferestre se înghesuiau ghivecele de garoafe, de muscate, de cercelusi, de indrusaim de siboi. Iar dincolo peste gârla, închizând zarea, se împânzea, scaldat în verdeata, dealul Cotrocenilor!

Prietenul se opri aci, zâmbind, își aprinse cu tabiet tigara porunci cafele, vin. Si relua numaidecât firul povestirii.

- ...Întrun salon viu luminat, cocoane în malacov, încarcate de scule, boieri cu favoriti sau cu imperiale, la grumazul carora scânteie briliantele Nisanului, se apleaca adânc ca sa sarute mâna unei batrâne îmbracata în verde, o batrâna putintica la trup si uscativa, cu par canit morcoviu, cu ochi spalaciti albastri. Are însa aerul atât de maret: ea sta dreapta, capul îl tine sus, cautaturai e semeata, vorba raspicata si poruncitoare. De sapte ani de când sa întors din cea din urma calatorie la Badenbis, ea nu mai iese din casa si, pentru ca singuratatea îi e urâta iar somnul rar, în fiecare seara, dupa-masa de douasprezece tacâmuri, are pâna târziu sindrofie.

Cu dânsa avea sa piara una din ramasitele întârziate ale lumii de odinioara, ea apucase înca vremurile bune: în 1871, când a raposat, mergea pe optzeci si opt de ani si era de saptezeci si doi vaduva, dupa o scurta casnicie cu un beizadea grec, un copilandru gaman care se îndopase cu coacaze si avusese încurcatura de mate. De atunci nu voise sa se mai marite sisi petrecuse o buna parte din acea lunga viata "înauntru", peste tot printre ce era mai stralucit în nobilime. Credincioasa prejudecatilor acesteia pâna la habotnicie, ea ar fi facut pe oricine sai ierte îngâmfarea îndata ce ar fi auzito vorbind; darul ce avea în privinta aceasta fiind mai uimitor decât însasi tinerea ei de minte; ca sa spuna un maruntis un fleac de nimic, avea felul sau anume; când povestea, citea parca dintre carte frumoasa. De altmintreli o stana de bun simt, un munte; nici eresuri la dânsa, nici ciudatenii deoarece nu pe socoteala ei trebuia pusa aceea singura de a nu se fi îmbracat niciodata altfel decât în verde, nici purtat alt soi de piatra scumpa afara de smarande. Cu timpul, verdele se întunecase, se ascunsese sub un învelis de horbota neagra si numai când au culcato în sicriu, au mai gatito dupa a sa dorinta, cu rochia de lastra neramzie pe care o purtase ca mireasa.

Odihneasca în pace! Din recunostinta ce-i pastrez, miam facut lege; osebit de însemnata ei stare, ea mia lasat acea comoara sfânta care e datina, fiinta mea launtrica toata e

faureala ei, numai a ei; dascalinduma întru cele înalte, ea a desteptat în mine vechile nazuinte. De la dânsa am învatat ca fac si eu parte din aceia carora le e de la Dumnezeu dat sa porunceasca, cei ce prin avutie si fama se înalta deasupra muritorilor de rând. Iar ananghia clipelor hotârâtoare de mai târziu ale vietii mele, am înfruntato numai cu ajutorul amintirii ei; în frigurile îndoielii si ale obidei, vedenia Luminatiei sale mia rasarit întotdeauna înainte, mult senina, în vesmânt verde, scânteind din cap până picioare de pietre verzi.

Eram zilnic adus dupaamiazi la dânsa. Acolo stam de fata la dichiseala ei ce se prelungea până seara. Estimp istorisea. Protipendada a trei sferturi de veac o cunoscuse în fiinta, vazuse de mai multe ori pe Napoleon I, care odatai vorbise, fusese cu tatal ei la Viena în vremea Congresului, dantase cu împaratul Alexandru si cu Metternich, primise în Italia omagiile lui Chateaubriand si ale lui Byron. Ca sa nu piarda pensia de generalmaior a caimacamului, ce din porunca împaratului Nicolae ia fost slujita si ei toata viata, de la 1830 nu mai calcase în Franta pe care, de când cu razboiul nelegiuit, cum îl numea, din Crimeia, o ura de moarte. Totusi, dupa greceasca, bineînteles, limba de care se slujea mai cu drag era frantuzeasca, o frantuzeasca de veche Curte, cuprinzatoare si întepata, mirosind a pergamuta si a mosc. Când însa i se întâmpla sa pomeneasca de ceva din trecutul neamului nostru, o da pe româneste si atunci povestirea se lumina mistic; dânsa gasea întoarasiri sublimite de cuvinte ca sa spuna lunga încumetare împotriva pagânului cotropitor, nepregetata mucenicie, evlavia învingând asprul drum. Cu ce suflu vorbea de tradarile celor doi mari dragomani si de cruntale ispasire, de celelalte capete, opt la numar, retezate de iatagan în mai putin de o suta de ani, de fuga în Rusia, de atâtarea a doua razboaie si de stârnirea Eteriei. Ca istoriile acestea nimic navea darul sa ma încante; placerea cu care le ascultam, tot mai vie, siatingea culmea când venea rândul amintirilor din îndeprtata ei copilarie, atât de îndeprtata si de înflorita, petrecuta numai în desfaturi si în rasfaturi. Batrâna pe care o vedeam în oglina, spilcuinduse între lumânarile devreme aprinse, fusese una din cele trei nestimate pentru cari sângeraseră atâtea inimi. Si priveam visând, cadra în care erau înfatisate, tinându-se dupa mijloc, tinere, balane, cu ochi albastri si sprâncene negre, tustrele: Balasa, Zamfira si Smaranda. Botezându-le astfel, mama lor, caimacaneasa Pauna, o harazise pe fiecare pietrei scumpe cei alesese de nasa, legândo cu juramânt ca toata viata alta sa nu poarte si sa se îmbrace numai în culoarea acelei pietre. Ai zice ca e dintrun basm, nu e asa? - si nu e, întradevar, decât un amanunt din minunatul basm al acelei Domnite a alintarilor care fu strabunica. Til voi povesti odata de-antregul si vei afla atunci, poate cu mirare, ca gusturile subtiri si desertaciunile marunte, iubirea de flori si de miresme, de scumpatati, podoabe si odoare, pofta de huzur si de risipa ne vin de pe partea româneasca, prin dânsa, nu, cum sar crede, de la greci. Tot de la ea si frumusetea. Curiozitatea de a sti de la cine am mostenit deosebitele înclinari ale firii mele

ma împins a cerceta cum era aceea a stramosilor, dar în afara de ce apucasem sa prind de la batrâna matusa, marturiile fiind rare, nam descoperit mare lucru, asa ca nam putut da de urma celei mai ciudate: e vorba de neînvinosa slabiciune ce am de tigani - ai bagat fara îndoiala de seama cât ma înduioseaza amarâta lor soarta, cu ce drag stau la sfat cu dânsii în graiul lor despretuit? Lam învatat de mic, la cuine, de la mos Stan piftierul, unchias aproape orb, ramas dupa dezrobire, pâna la moarte, în curtea noastra unde se si nascuse. Cu vederea, pierduse si somnul si, iarnavara, ziunoaptea sta cu luleaua în gura la vatra. Iera mare foc de mine; când se întâmpla sa am fierbinteala - ma deocheam lesne si se speria lumea din casa - mil aduc aminte cum ma lua în brate si ma legana plângând. Deopotriva prietenoase îmi surâd din trecut, cu dinti albi, si alte chipuri de tigani si de tiganci; cu o tiganca am gustat întâia oara dragostea, o tiganca de la zid. Purta floare rosie la ureche si umbra dantând. Aveam saispnezece ani. Era pe vremea salcâmului, seara, dupa ploaie. Iam dat un galben si am uitat so întreb cum o cheama. Si nam mai întâlnito.

Îmi însira, în chipul acesta, cu privire la una sau la alta, felurite istorii. Reiesea din ele ca primise o crestere cum nu se putea mai îngrijita si ca învatase temeinic sub luminata priveghere a tatalui sau care planuise sal trimeata sa urmeze vreo scoala înalta la Paris, dar cocoana Anicuta, sprijinita de Sia, se împotrivise. De altfel nici el nu se împaca bucuros cu gândul unei despartiri de acei parinti atât de iubitori, ce se purtau cu dânsul ca un frate si o sora mai mari, cum aratau de la o vreme chiar ca înfatisare. Ar fi dus dar cu ei împreuna acea viata retrasa si tihnita înainte, pâna cine stie când, daca în 1877, putin dupa ce el împlinise douazeci de ani, nu izbucnea razboiul. Îi dau aici iarasi cuvântul.

- Mersei sai aduc tatei la cunostinta hotarârea mea de a pleca negresit la oaste, hotarâre de la care nimic pe lume nar fi fost în stare sa ma abata. Marele Alexandru Nicolaevici, Cezarul pravoslavnic, trasese sabia împotriva vrajmasului de mosie, si din clipa aceea pentru mine, viu sau mort, loc de cinste nu mai putea fi decât acolo unde fâlfâiau steagurile împaratiei Sfinte de Rasarit. Tata ma întreba cu spaima ce avea sa zica mama? - si te las sati închipui uimirea lui când îi spusei ca dânsa, la care fusesem mai înainte, îmi dase voie. Ce sa petrecut atunci într-însa ramâne o enigma. Si minunea - caci altfel cum as puteao numi - nu se margini la atât. Deodata o cocoana foarte mare se destepta în papusa. Deschise casa de la Cismeaua Rosie si o prefacu în spital pentru raniti, în totul dupa cum o taia pe ea capul si aratând atâta pricepere ca parca pâna atunci numai cu asta se îndeletnicise. La rândul sau, tata primi o însarcinare pe lângă principele Gorceakoff, între neamul caruia si al nostru fusesera legaturi de prietenie. Înnodai si eu una, mai înalta, ce se consfinti în focul luptei - va povestii mai adineaori ceva de Serghie de Leuchtenberg. Sa fi trait... Cu moartea lui, la care am fost martor, începea pentru mine un dureros sir de încercari.

Întorcându-mă acasă, aflam că mama nu mai era. Ca ai dănei totuși, ea nu înțelese să se crute. Greu răcită în timpul iernii războiului, nu voia să se îngrijască și, într-o încercare sămănătoare își făcuse tânjind boala pe picioare. Departe de sora și de copil, își dăduse istovită sufletul în brațele mamei Să, fără o cântărire, fără o lacrimă, senină până la sfârșit. Viteji carora ea le alinase chinurile au dus-o, plângând, pe umerii lor la groapă. Grozaviile războiului mă pregătiseră să pot îndura această lovitură care, în schimb însă, îl nimicea pe tata; adesea mai puțin am suferit să știu pe ea moartă decât să văd pe dănsul viu. Sarmanul nu mai era de recunoscut, slab și gârbov cum ajunsese, cu plete carunte încalcate și cu barba, cu unghii netăiate și negre, murdar, soios... O deznădejde sfâșietoare se oglindea în ochii lui sticlosi cei tradau, chiar dacă nu vorbea, ratacirea minții. Jalea lui casnică nu făcuse să uite de măhnirea că pricinuiseră pierderea Basarabiei; de nu prindeam de veste la timp, apuca să trimită înapoi cordonul Sfintei Ana, al cincilea din cele șase cu care a fost înstituită casa noastră. Am înțeles din capul locului că numi rămânea decât să mă resemnez: omul era osândit. Nu se mai hrănea, nu dormea, bea întruna la tuică și fuma fără încetare. A mai dus-o așa câteva luni și a mers săși ia locul de veci lângă mama. Curând apoi culcam la picioarele lor și pe mama Să și rămâneam singuri pe lume.

Mă trebuia vreme să mă reculesc. Aproape că nu mă miscam de acasă, târziu am început să fac plimbări calare afară din oră. Cu prilejul acesta am bagat de seamă că la pod, la "Marmizon", îmi ieșea mai totdeauna înainte o fată foarte frumoasă. De la un timp, miera un fel de grijă că naveam să întâlnesc și dacă se întâmpla așa miera ciudă. Pe nesimțite, plăcerea că de la început îmi făcuse să o văd a ajuns o nevoie și era din ce în ce mai amestecată cu dușosie; ziua, noaptea chipul ei îmi răsa în tot ceasul înaintea ochilor, nu mă puteam gândi la dănsa fără să nu mă tulbur, iar când mă aflam în fata ei mă cuprindea o sfială până atunci necunoscută, care mă împiedicase îndelung săi vorbesc. Cămi părea ciudat în toată istoria asta nu era că mă îndragostisem - îmi venise și mie rândul - dar că mă îndragostisem tocmai de fata cu pricina, deoarece, de la fire, nu simt atragere decât pentru femeile oăchese, cât mai oăchese, și dănsa era balană și albă până la serbezime, așa că nu trebuie să te mire, amice, dacă am săi spun că, deși am iubit-o cu patimă, nici o clipă faptura ei, chiar având-o aproape, nu am asteptat întru-mă o banială măcar de poftă trupeză; ceea ce a făcut că tainicul meu simțimânt de iubire să se închege a fost numai mila. Când am auzit pe Wanda, așa o chema, mărturisindu-mă plângând traiul ei chinat de vitregia nevastei a doua a lui tatasău, un polonez, betiv să înțelege, care o ducea de azi pe mâine cu prasila lui din ce bruma agonisea cârpind haine și curățind pete, și am aflat că umblau să vândă, cum făcuseră și cu o sora a ei mai mare, pentru că să scapă mamă hotărât să trec peste prejudecăți și să ridic până la mine. Știu că vâlva urma să stârnească fapta mea, o știam prea bine, dar nu de judecata celor vii miera teama, ci de a celor morți, carora nu deopotrivă mă puteam scuti să le

dau socoteala si erau nopti înfrigurate de nesomn când îi vedeam aievea, însirati ca în vechile icoane grecesti pe fund de aur rosu si tepeni în caftanele lor de sarasir, pe acei trufasi arhonti purtânduși în mâini capetele taiete, iar privirile lor neânduplecate întorcându-se cu scârba de la mine, vânzatorul. Sa dau înapoi naveam însa taria si ma lasam târât în voia soartei. Anul cernit era pe sfârșite, puțin ma mai despartea de ziua logodnei, poruncisem chiar inelele.

Or, în dimineata când le aduceam de la giuvaiergiu cu numele noastre sapate, gasii la poarta, pe lavita - stam înca pe Podul-de-pământ, calea Plevnei, cum i se schimbasese numele - pe cocoana Elenca a samesului, una din cele mai de isprava mahalagioaice prietene cu mama; ma astepta sami spuie ceva. Avui o presimtire... Am poftito în casa. A jelito întâi pe cocoana Anicuta, dar îndata ce lacrimile iau dat ragaz, sa ridicat cu strasnicie împotriva a ce pusesem la cale, zicând ca as fi savârsit mare pacat chiar daca Wanda ar fi fost o fata cinstita, necum o târâtura care se întinsese cu toti derbedeii si trecuse pe la doftor si pe la moasa. Ramasei încremenit.

- De nu crezi, maica, adaoga ea, stai o data noaptea la pânda dupa unsprezece sa vezi singur cum își baga handralaul pe fereastră. Sa til spun si cine e: Fane al vaduvei, zugravul, ala care cânta cu armonica.

Mi se puse atunci un junghi la inima, urechile pornira sa-mi vâjâie si senvărti casa cu mine. Eram ranit de moarte. Cum însa, oricât de zguduitoare ar fi împrejurările, numi pierd sarita, judecai si atunci rece. Ca înainte so fi cunoscut, lipsita cum era de paza si de crestere si înconjurata de pilde si de îndemnuri rele, gresise, era sângeros pentlu mine, nu însa de mirare, dar ca sasi bata în asa hal joc de obrazul meu, si cu cine, în ajunullogodnei, asta covârșea orice masura si nu puteam sa io iert. Si mi-am adus aminte ca punând mama o data sami ghiceasa norocul, îmi dase ca de toate fericirile am sa am în viata parte, numai de dragoste nu. Am multumit cocoanei Elenca si iam spus sa fie pe pace. Când, dupa obicei, la ceasul prânzului a venit Wanda, ma gasit îmbracat de drum, strângând curelele geamantanului. Am nascocit ca trebuia sa plec degraba pentru câteva zile la tara. În tot timpul mesei, am scrutato pe furis; afara de blândete si de nevinovatie, pe chipul sin privirea ei nu se citea nimic. Am cunoscut atunci chinul, sfredelitor între toate, al îndoielii, mai ales cami para si cu totul de necrezut ca fiinta aceasta sa nesocoteasca atât de nebuneste cel mai de pismuit noroc ce una de teapa ei ar fi putut visa. Am plecat împreuna cu trasura, pe dânsa am lasato la ea acasa, iar eu am iesit pe drumul Cotrocenilor, am ocolit jur împrejur orasul si pe înserate mam întors pe la Capupodului la Cismeaua Rosie. Am intrat în paraclisul demult parasit, unde nu mai calcasem din copiarie, am aprins un muc de faclie ramas din alte vremuri si, cerând mijlocirea duhului domnitei Smaranda pe lângă Cel-desus, mam cufundat în rugaciune.

Harul ceresc nu întârzie sa se reverse asuprămi, la razele sale înțelesei ca tot ce se întâmpla era spre izbavirea mea, care

sta numai în înșelaciunea Wandei sau în grabnica ei pieire. Dumnezeu nu îngaduia ca stema casei noastre, ce de la 1812 se rasfata sub cununa de comite pe pieptul vulturului cu doua capete rusesc, sa fie prihanita. Si îngânai: "Nu noua Doamne, ci numelui tau vesnica fiei slava!" Si unde ma apucat, de ce era sa faptuiesc, o groaza!... Am plecat de acolo împacat cu soarta, redobândit. Gândurilor fioroase ce pritocisem tot drumul le luasera loc teama si dorinta ca Samesoia sa nu fi mintit si când, peste doua ceasuri, am avut dovada vie a tradarii, în însasi durerea mea am aflat usurare. Acum, ca fiinta în care întrupasem visul de iubire al tineretii mele era pentru mine pierduta, miam zis ca numi mai ramânea decât so dau uitarii.

Dar nu mia fost cu putinta. Nici astazi, dupa treizeci de ani, dragostea mea pentru dânsa nu sa stins, departarea si timpul au facuto însa mistica: nu pe Wanda însasi o mai iubesc, nu fapтура ei care, daca mai e pe lume, e schimbata, ofilita, îmbatrânita, ci amintirea, nespus de duioasa si de dulce. Iar la femeile ce sau perindat de atunci în viata mea, ceea ce am iubit a fost numai vreo asemanare cu dânsa: la unele am gasit parul ei galben sau ochii verzui, la altele tristetea surâsului, leganarea mersului ori melodia glasului ce ma fermeca atât... Iata pentru ce deunazi iam dat dreptate lui Pasadia, când spunea ca în amor nu vede decât fetisism. Da, fetisism, fetisism...

Dete din umeri si lepada tigarea careia, de linistit ce povestise, îi ramasese scrumul întreg. Ceru poame, un vin mai vârtos, alt rând de cafele. Si gustând, si sorbind, urma.

- Ca sa ma ametesc, ma aruncai în vârtoarea vietii de petrecere, si cu asa avânt ca am speriat cu desfrâul si cu risipa Bucurestii. Vreme de un an, la Cismeaua Rosie, unde ma mutasem, chefurile pâna la ziua alba sau tinut lant. Din ce era mai stricat, îmi facusem o numeroasa curte: când plecam la vânatoare sau dam câte o raita pe la manastiri eram cu un alai de cel putin douazeci de trasuri încarcate cu vârf, basca feciorii cu merindele si taraful meu de lautari. E drept ca na fost o singura data ceva, cât de neînsemnat, care sa fi lasat de dorit, se întrecea o lume sami faca voile si sa ma desfete; se mergea adesea cu zelul chiar prea departe: era de ajuns sa spun peste zi cami place o femeie ca seara s-o gasesc la mine în asternut. Erau barbati cari miaduceau nevestele si frati surorile. Dar ma tineam tare scump si, ca sa fac fata la atâta cheltuiala, dupa ceam batut la papuc ce mostenisem bani gheata, am facut datorii peste datorii. Cum dam de fund, nenea Scarlat, zis "Ibric", un ticalos de boier batrân, samsar, geambas si mai ales altceva, îmi facea numaidecât rost de împrumut cu dobânzi salbatice. Ma încurcam din ce în ce mai rau; când venea câstiul, arenzile si chiriile mi se plateau cu propriile mele polite pe cari eram nevoit fireste sa le primesc. Atunci iscaleam altele si asa am iscalit mereu, uneori fara sa ma uit ce, pâna când, trimitându-l într-o dimineata pe nenea Scarlat dupa parale, mia adus raspunsul ca întarcase balaiia si ca în curând trebuia sa ma rafuiesc de toate socotelile. Si ma povatuia, rânjind, sa vând mai bine de bunavoie ce aveam decât sa las sa ma vânza cu toba; îmi gasea el

cumparator. Îl poftii ca deocamdata sami caute, si fara zabava, ceva zimti: era în ajunul zilei mele de nastere si tineam, întrun anume scop, so praznuiesc în lege. Îi încredintai câteva din sculele domnitei Smaranda, niste paftale, sa le puie amanet.

- Am avut, zise el, întorcându-se cu bani buni, mare noroc; un sfert de ceas de întârziam, ramâneam cu buza umflata, pleca prietenul din Bucuresti.

Nam întrebat nici de data asta cine era acel tainic camatar; ce ma mai privea? Lam însarcinat pe nenea Scarlat cu pregatirile si poftirile pentru a doua zi, iar eu mam închis în salonul "Nestimatelor", unde pâna seara am ars hârtii de familie. Am cinat la "Hugues", singur, apoi am luato rara pe uliti. Nu pot uita acea aburoasa si rece noapte de april, parca batuta cu smântâna de luna plina si usor îmbalsamata de zarzarii înfloriti, noapte care pentru mine avea sa fie cea din urma. Sa nuti închipui ca voiam sa ma prapadesc fiindca îmi pierdusem averea; era dimpotriva: risipisem tot pentru ca, demult înca, ma hotarâsem so sfârșesc cu viata de care eram satul; privelistea ei miadâncise înnascuta tristete, în placerile ei aflasem numai dezamagire si dezgust. Si ca sa pier dintre cei vii, alesesem ziua în care împlineam douazeci si trei de ani. Aveam sa plec din mijlocul petrecerii si sa nu ma mai întorc; nimeni navea sa descopere ce se facuse cu mine, taina pieirii mele avea sa ramâie în veci nepatrinsa - luasem toate masurile. Pâna în zori, dulci vedenii din anii copilăriei miau rasarit înainte, înduiosânduma, dar fara sa ma si tulbure; seninatatea cu care cei din sângele meu au stiut sa întâmpine moartea nu ma parasit câtusi de putin nici pe mine. Când linistit, mam întors acasa, am gasit o fituica, sosita seara târziu, prin care eram chemat sa ma înfatisez negresit la amiazi la tribunal. Era pentru a mi se aduce la cunostinta ca, în ajun, fusese omorât unchiul meu Iorgu.

Desi îi veneam nepot de veri primari, nul cunosteam nici din vedere. Casatoria nepotrivita din care se nascuse si, în urma, alte neînțelegeri îl îndepartasera pe tatal sau si pe dânsul pentru totdeauna de celelalte rude. La fireasca lui dusmanie fata de ele, dusmanie înveninata de neputinta de a le vatama întru ceva, se raspunsese cu un despret adânc pe care astazi nu ma mai învoiesc al împartasi. Era un om! În loc sa se multumeasca a trândavi coconeste cu ce descurcase din mostenirea parinteasca, se înhamase de timpuriu la o grea munca, tinuse în arenda mosii, balti, vamile, ocnele, posta, facuse negot întins de cherestea si de lâna, ridicase han în Bucuresti si schela la Dunare si norocul îi rasplatise cu îmbelsugare îndrazneala si harnicia. Razboiul, în vremea caruia de fapt fusese marele proviantmaistru al ostilor, facuse dintrînsul cel mai bogat om din tara, ceea ce nul împiedica sa dea sume de batjocura, un galbendoii, cu camata pe amanet la nevoiasi. În lupta pentru înavutire nu se îngaima cu alegerea mijloacelor. De curând, câstigase astfel cu cârcota si cu mita vechea judecata ce avea cu dârjii mosneni de la Toroipanu pe Neajlov pentru partea lor de mosie si plecase sa faca masuratoarea. Când intrase în padurea din vecinatate, pe unde trece drumul, se pomenise deodata

înconjurat de numerosi tarani înarmati si oprit. Se ridicase atunci în picioare si scosese doua pistoale, dar, înainte sa apuce sa traga, fusese însfacat, rastignit pe scara trasurii si rapus întrun chip fioros.

Eram poftit sa fiu de fata la ruperea pecetilor, puse de cu seara la posomorâta lui locuinta din Mântuleasa. Nu mias fi închipuit sa poata cineva, oricât de zgârcit, trai întru asemenea saracie. Am stat nepasator cât a tinut cercetarea, afara de o clipa de vie uimire când sa deschis namila de dulap de fier, si nu din pricina comorilor dintrînsul, ci pentru ca printre ele zarisem paftalele ce i le dasem în ajun lui nenea Scarlat sa le zalogeara. Iesira apoi la iveala si politele mele toate; un teanc gros. Ei, ce sati spun mai mult? - au scotocit si au scorbolit peste tot, au puricat fiecare petec de hârtie; de diata însa nici urma, asa ca, la ceasul tocmai pe care îl sorocisem sa fie acela al sfârșitului meu, ma vedeam pus, ca ruda cea mai de aproape a ucisului, în stapânirea uriasei sale averi.

De întorsatura aceasta a lucrurilor, pe atât de neasteptata cât de fericita, la început, mai mult decât mine sau bucurat cei ce traiau de pe urma mea, lipitorile. Crezusera ca dase iar Nan de gavan. Grabnica lea fost însa dezamagirea si amara. Sar fi zis ca de la unchiul necunoscut o data cu starea mostenisem si ceva din apucaturi. Curând am închis casa de la Cismeaua Rosie si mam mutat în Mântuleasa, cai, trasuri câini de pret, am desfacut tot, slugilor de prisos leam dat drumul, de prieteni mam cotorosit, petrecherilor leam pus cruce. Si nam mai zaborvit pe aici o zi mai mult decât mia trebuit ca sami rostuiesc daraverile în vederea unei lipse pentru totdeauna.

Fiindca, de hotarârea de a pieri nu mam razgândit pe deplin, am schimbat numai felul, alegând în locul mortii îndepartarea. Chiar altminteri, cu vremea, as fi ispravit tot prin a ma înstraina, aici ce mai ramânea sa ma ispитеasca? Maririle poate? Dar în tara unde tata nu voise sa fie ministru si strabunicul sa fie domn, ce mai puteam eu râvni? Si apoi, libertatea nu mias fi jertfito nici pentru ca sa port steaua împaratului în gvardie. De acum, stapâni aveau sami fie numai fantasia si capriciul. Altfel ar fi însemnat sa ma arat nevrednic de atâta noroc.

Am si avut; cu carul. Sa vezi. Mai îmi ramasese de stat în Bucuresti o noapte. Înainte sa ma culc voind sami iau dintrun scrin pasaportul, când am dat sa trag sertarul unde îl pusesem, acesta, fiind prea plin, sa întepenit. A trebuit un ceas sal smucesc si sal zgâltâi ca sai dau de hac si atunci alta bucurie: nazdravanul de pasaport, cum era deasupra, cazuse dupa sertare, iar sertarele nu ieseau de tot din rafturi. Mia venit sa fac scrinul tandari cu toporul, doar din slabiciunea ce am de vechituri - era un "Empire" de mahon de toata urâtenia - lam crutat, multuminduma sai desprind o scândura din dos. Miam gasit pasaportul si nu singur. Se mai afla acolo, mototolit, un plic mare galben cu cinci peceti de ceara neagra. Pe el sta scris: "Testamentulu", cu u scurt, "meu".

Strabatut de un fior neîncercat pâna atunci, mam uitat jur

împrejur, desi stiam bine ca eram singur în casa. Afara, dupa obloane, rapaia ploaia de octomvrie. Am desfacut plicul si, cu rasuflarea taiata, am citit vointa cea din urma a unchiului: întreaga sa avere miscatoare si nemiscatoare o lasa Eforiei spitalicesti. Am privit cu groaza cumplita unealta care, cazuta în alte mâini decât ale mele, ar fi fost pentru mine ucigatoarea, am privit astfel pâna si cenusa în care sa prefacut dupa câteva clipe. Ca nu a fost drept ce am savârsit, se poate, socoteala nu am de dat însa decât Celui vesnic, care dupa cum spunea matusa Smaranda, pentru pacatele noastre are cumpana deosebita si înseala la cântar. Si nu rosesca ca mau facut sa tremur câteva rânduri scrise, pe mine care nu mai stiu de câte ori am privit fara a clinti Moartea în fata; nu, pentru ca de data asta era vorba de averea mea si pe lume altceva nu am sacru, pentru mine averea e totul, eu o pun mai presus de cinste, de sanatate, de viata chiar si daca în acea noapte, la amintirea careia ma tulbur înca, ar fi fost nevoie sa faptuiesc ceva mai grav decât sa nimicesc o zdreanta de hârtie, ei bine, asa cum ma vezi, credema, nu as fi pregetat... Nu eram un sarac cu duhu!l

Ar fi fost si pacat sa las sami scape din mâini acele bogatii; fara ele stirpea nu sar mai fi înturnat, înainte de a asfinti, la adevarata ei menire, singura fireasca, aceea de a trai libera pe valuri. Am convingerea ca nobila întrebuintare ce leam dat a rascumparat, mai cu prisosinta decât ar fi facut cea hotarâta de unchi, nelegiuirile cu pretul carora el le dobândise. În treizeci de ani de periple, am plutit mai mult poate decât laolalta toti corabierii strabuni si adesea iam simtit bucurându-se întru mine care leam purtat praporul cu lebada sagetata pe mari de dânsii nici macar banuite, pe toate marile ...

Facu semn chelnerului, care începuse a ne da târcoale sa vie la plata. Localul se desertase. Iesiram si noi. Afara se limpezise si era frig.

- Da, amice, zise el, dupa ce facuram câtiva pasi, averea! Sa nu fi fost grija ei, nu mas mai fi întors eu pe aici. Zurbaua din nouasute sapte ma pus pe gânduri si, ca sa nu fii întruna cu inima sarita cami pierd mosiile, mam hotarât, în sfârșit, anul asta, primavara, sa vin sa le vând, sa le vând chiar în paguba. Mi sau dat însa preturi nebunesti si de cineti închipui? - de tarani! Mia fost scris sa ma mai procopseasca odata oamenii astia; nu, adevarat îti spun, nu stii ce de isprava sunt si de cuvânt dar si câta deosebire între cei pe care iam vazut în copilaria mea la Cismeaua Rosie, târându-se câineste la scara, jos, în fata matusei Smaranda, orbiti parca de razele maririi ei si copiii lor, fruntasii de azi, înfipti, privinduma si vorbindu-mi de la om la om. Si ma mirat iarasi de unde atâta banet pe obstiile lor ca sa poata cumpara treizeci si opt de mii de pogoane de câmp ca nimica. Am socotit ca tot asa lesne avea sa mearga si cu vânzarea cladirilor din Bucuresti, mam înselat însa amarnic; pentru cea mai ponosita, o biata pravalioara pe la Baratie, de opt luni ma poarta cu vorba niste pârliti de

negustorasi; nici când miam pus pacura pe actiuni la Amsterdam - pacura care miaduce peste trei sferturi din venit - na fost atâta tocmeala. Au înteles pesemne ca sunt zorit sa plec.

Cu tot farmecul atâtor amintiri scumpe, sederea în orasul acesta mia parut din ceasul sosirii un surghiun si asami pare oriunde ma aflu pe uscat, cu pamântul ma împaca numai patima florilor, singura pe care dorul de mare na pututo innabusi în mine... Ca strabunica Pauna, care a adus pentru întâia oara în Valahia mai multe soiuri si le sadea la Pajera cu pogoanele, sunt si eu nebun dupa flori; pentru orchideele mele, nu pentru mine - eu le sunt doar oaspe - am cumparat "quinta" manuelina ce, pe tarmul Oceanului, întrun colt lusitanian de rai, a adapostit odinioara iubiri regesti. În jilaveala îmbalsamata si calda a serelor ei uriase, cu stupi de albine si ape vii, ma odihnesc visând între doua pribegiri; la poalele gradinilor ei atârdate, ma voi imbarca îndata ce voi simti ca mi se apropie sfârșitul pentru calatoria cea din urma...

...Dar de ce or fi închis peste tot, sa fie asa târziu? Si, privind cerul scânteietor de noiembrie: Da, e foarte târziu; vântatorul cu arme de aur, Orion, apune de frica Scorpiei ce se catara pe pragul Rasaritului. Zorile sunt însa departe, e vreme sa ne suim la mine sa mai bem.

Am plecat din strada Modei când se aprindeau felinarele, cam buimacit de ce mai aflasem.

Tinând sa înlature cât mai mult putinta de a fi recunoscut în Bucuresti, unde voia sa fie singur cu amintirile lui si nestânjenit în miscari, *** încercase, înainte de a se întoarce, sasi schimbe înfatisarea. Lasânduși plete, mustati, barba si ticluindusi un port simplu si sters, el izbutise asa bine ca, dupa un an aproape, tot i se mai întâmpla sa se întrebe, zarindu-se pe neasteptate în oglinda, daca era întradevar el. Un alt om luase fiinta si curând avu si nume: prin localuri i se zicea conu Pantazi, ceea cel facea sa presupuna ca era luat în noul sau avatar drept un "Sosie" ce se chema astfel si cu care se mira cum de nu i se întâmplase înca sa se întâlneasca.

Simi aratase fotografiat adevaratul sau chip, ras, cu tâmplele tunse, cu barbete scurte - gentleman desavârsit în tinuta eleganta de bord. Lam privit cu nepasare, caci nu acestami paruse un prieten de când lumea si chiar un alt euînsumi, ci celalalt, despre care stiam acum, si nu fara oarecare melancolie, ca nu era decât un deghizament vremelnic, menit a fi peste putin lepadat pentru totdeauna.

Teama ca în urma acestei dezamagiri prietenia noastra sa nusi piarda cumva din farmec fu tot asa desarta ca nadejdea de a ma întoarce devreme acasa. O saptamâna nu ma întorsei chiar de loc. Ma mutai la Pantazi - îl voi numi tot astfel - care, vazând ca afara se pusesse pe ninsoare cu viscol, se claustra în vatuita sa locuinta unde facu noapte. Nici nu era nevoie de iesit; gazda îi învatase toate tabieturile, se da peste cap ca sal multumeasca. Paturile - mie mi se pregatise unul în salon - erau tot timpul desfacute, masa pusa, candelabrele aprinse. Sobele

duduiau. În piroteala lungilor vegheri, spovedania vietii sale de înțelept cetatean al universului, se depana nesilita, întreaga. Dintrînsa se deslusea singura putinta a tristetii ce ma ciuda la el atît de mult: omul fusese prea fericit.

Nimic mai odihnitor ca felul acela de trai, nici mai dulce. Nu ne gîndeam înca sal schimbam nici unul, desi vremea rea contenise, cînd, într-o dimineata - stiam dupa ciocolata ce ni se slujise cu putin înainte - gazda veni, îmbufnata si rosie, sai spuie lui Pantazi cal cauta un domn, un domn care înjura grozav, cu un cîne. Fusese cu dînsa de o mojiecime nemaipomenita. Pantazi ma ruga sa vad eu cine putea fi, iar el si cu frantuzoaica ridicara perdelele si stinsera lumînările.

O data cu ziua, târînd dupa el un mopsulet zgribulit într-un valtrap rosu, intra Pirgu. Aflaram ca Pasadia, care se întorsese în ajun, umblase dupa noi din local în local toata noaptea sil însarcinase pe dînsul sa ne pofteasca, daca ne da de urma, din partea lui, la prînz. Pantazi primi fara codire. L-întrebai pe Gore ce era cu însotitorul lui care mârîia la Pantazi si începuse sa latre.

- E al lui Haralambescu, ma lumina el, are Tinculina Gaiduri o catelusa în dârdora, tot "carlin", fata mare, si il duc. Mam facut codos de cîini.

Noptile ce petrecuram de rîndul acesta cu Pasadia fura astîmparate, demne: Pirgu nu ne mai cinstea cu prezenta lui decît rar, în treacat, si atunci vorbea numai politica. - Liberalii, ne pisa el, își luau catrafusele; pâna la Anul nou, 1911, cel mai târziu, adica peste trei saptamîni, conservatorii veneau la putere, boierii - Take era curatat. Sisi da un aer grav, potrivit cu înalta slujba în care zicea ca are sa fie pus de apropiatul viitor guvern.

Cu toate cal stiam lacom peste masura, în stare sa râme în scârna dupa un gologan, am înteles din capul locului ca nu leafa era adevarata lui tinta, dar ce anume rîvnea, nas fi banuit daca, în ziua de Mos ajun, la o tuicareala mai prelungita în doi - "doza pentru adulti" - nu miar fi spus el singur.

Înca demult planuia sa se însoare, pentru capatuiala, bineînteles, fusese însa sictirit de cîte ori încercase; chiar de se întâmplase uneori sai placa fetei, nu se învoisera, în ruptul capului, parintii si ostracismul acesta nu trebuia pus, cugeta el, decît pe seama faptului ca navea "cariera", altmintreli cei lipsea ca sa fericasca o sotie, frumos si tânar, "manierat" si cult, cum pretindea a fi? Dar, în fata chezasiei unui ministru ca scumpul sau sef de cabinet este baiat serios si de viitor, un ministru gata sal cunune, ar mai fi încaput vreo împotrivire? Odata numit, avea sa mearga la sigur, si se vedea "barosan", "gagiu", cu cotoare, palat de casa în Bucuresti, vie pe rod la Valea Mieilor, mosie nu mai stiu unde, zestre nu gluma, bez un singur cumnat cu un singur plamân. Si cînta: "siare ma, siare ma"! Îl întrerupsei ca sal întreb daca se gîndise si la cele doua paraferne ce puteau veni în urma: copiii si coarnele?

- Dumneata sa fii sanatos, îmi raspunse el linistit, a

avut frageda si de una si de alta grija dinainte. Paraferne de astea se trec cu vederea, nu vin la masa.

Ma înfundase. Îi cerui sami spuie cine avea saîi faca rost de numire?

- Pasa, îmi sopti el tainic, la ureche, desi eram singuri.

- Îl crezi ca poate?!

- Oho! Nici nuti închipui ce fudulii are tapul ala batrân, sa vrea numai sa le mai puie o data pe taler, atunci sa vezi comedie.

- Dar de ce nu vrea? încercai eu sal descos. Drept raspuns, Gorica fluiera scurt de doua ori, bătând doua degete lângă tâmpla. Apoi pleca, mai mult deandaratele. Simi facu de la usa semnul lui Harpocrat.

Întruna din serile dintre Craciun si Anul nou, ma aflam pe calea Victoriei, unde domnea o însufletire neobisnuita. Vânzatorii de ziare îsi desfaceau teancurile din fuga, zbierând cât îi tinea gura: "Demisia guvernului". În dreptul gradinii palatului, auzii ca ma cheama cineva dintro birja cu cosul ridicat. Era Pirgu.

- Doctore, îmi zise, dute numaidecât la Pasadia si spunei sa lase tot la o parte si sa mearga negresit, astaseara chiar, cât mai iute, sa vorbeasca în daravera mea, sa strânga surubul, dar negresit.

Îl întrebai de ce nu se duce el singur?

- Nam timp, ma lamuri, sunt ocupat cu înmormântarea: a murit Misu; trebuie sai dau nemângâiatei vaduve o mâna de ajutor; în ceasurile grele sarata prietenia. Acuma vin de la cimitirul ovreiesc si alerg la jurnal. A! e dihonie mare pentru case; Faibis, Nachmansohn batrânul, era mofluz, lea facut pe un loc cumparat pe numele raposatei balabuste, mama lui Misu; sia bagat toata averea în ele. Ei, si sa curatat: Misu le lasa Raselichii, în regula - o crezi proasta? - si barbatul dintâi, Penchas, cea avut, tot ei ia lasat; so vezi în doliu, diavolita, pica, pica! Parsiva muiere, *mon cher*, pe onoarea mea! Misu tragea sa moara si noi în odaia de alaturi... *tu comprends?* lipitoare nu altceva, ma daulat. Dute numaidecât, pâna nu iese baccéaua, hoasca, contez, nu e asa? Si porunci birjarului, înjurândul, sa mâne. Vino poimâine la cimitir, îmi mai striga cu capul afara, departându-se, iau cuvântul.

*

"Profundum est cor super omnia -
et homo est - et quis cognoscet eum?"

Jer. XVII, 9

Înarmat cu îndrazneala ce ai când mergi sa ceri pentru altul, peste un sfert de ceas sunam la Pasadia. Era acasa: în curte, mai în fund, licareau felinarele unui cupeu.

De data asta, nu fui introdus ca de obicei dea dreptul în odaia de lucru; batrânul fecior caremi deschisese si ma usurase de palton si de palarie, ma ruga sa astept. La intrarea mea,

vestibulul era luminat numai de flacara câtorva buturugi ce ardeau voios în largul camin; pâlpâiala ei însufletea straniu vechile pânze de pe pereti, dezvelind întrânsele, zguduitoare, ca pe niste ferestre deschise asupra trecutului, privelisti dintre lume de mucenicii si de patimi. Rezemati în suliti, sutasi de ai lui Domitian sau de ai lui Decie si calareti ai pustiului, pe sirepi salbatici, sorbeau cu voluptate cruda agonie a fecioarelor rastignite si a copilandrilor sagetati sub goana sumbra a norilor deasupra mohorâtelor frunzisuri. Eram la Pasadia. În acele cadre vazui simbolul chinurilor sale sufletesti.

Policandrul se aprinse, înmiinduse în oglinzi. Peste putin, feciorul se întorcea sami spuie ca eram poftit sus.

Urcai pentru întâia oara scara strajuita de sfincsi baroci si fui purtat prin niste încaperi si mai ticsite de lucruri de pret decât cele de la catul de jos, având aerul de muzeu nu de locuinta. La pragul celei din urma, ma oprii surprins câteva clipe.

Fara îndoiala ca nu pentru a merge la casa de întâlnire, nici la tripou, se îmbracase Pasadia în frac, își pusese lenta, cruci, stele. Aceasta nu era nimic însa pe lângă schimbarea ce gasii, dupa ce ma apropiiai, si vorbiram, în însasi faptura sa: pareă întinerit, din miscari si de pe fata îi pierise orice urma de oboseala, ochii îi luceau vii, pâna si glasul îi suna altfel, limpede, metalic. Îmi veni dar greu sal cred când ma asigura ca de mult nusi aducea aminte sa fi fost atât de plictisit.

Cazuse peste dânsul o pacoste cu totul de neprevazut. Un înalt personagiu austriac care mergea cu sotia sa în Egipt, trecând prin Bucuresti, se oprise trei zile. Îndata ce sosise, cautase sal vada pe Pasadia cu care fusese în scoala si nul mai slabisera, nici el, nici ea, toata vremea; pe dânsa trebuise sa o însoteasca la "Furnlica", sa aleaga împreuna bluze românești. Si tinusera ca Pasadia sa nu lipseasca de la marele prânz ce legatia da, în acea seara, în cinstea lor.

Îi urai, în gând, din suflet, sa aiba de asemenea plictiseli parte cât mai des. Ma întrebai totdeodata daca, stiind ca are sa retraiasca o ora-doua viata pentru care fusese menit, adevarata sa viata, nu cumva era tulburat adânc, nu încoltea oare întrînsul, târzie, cainta ca renuntase la ea? Sil scrutai pe furis. Închis si rece, el ramâne nepatruns, dar, netagaduit, în întreaga sa fiinta, ceva vechi si mult nobil își tânguia sfârșitul.

Îi spusei ca în locul lui mas fi simtit magulit, miscat chiar; oamenii se purtasera cu dânsul cum nu se putea mai frumos, îi dasera dovada temeinica de prietenie.

- Te înseli, îmi zise, daca au facuto e numai de interes. Calatoria aceasta mascheaza o importanta misiune politica. De trei ani, în Balcani mocneste focul; cancelariile lucreaza de zor. Siau adus aminte pâna si de mine... Nu, credema, degeaba se face numai rau, bine sau macar placere niciodata.

Fiindca venise vorba de prietenie si de facut bine, socotii momentul potrivit sai spun ce ma adusese la dânsul. Zâmbi.

- Oi fi eu nebun, cum zice lumea, dar chiar asa ca sal fac om pe Pirgu, nu!

Îl auzisem totusi, în timpul din urma, si nu o singura data, fagaduindu-i solemn nedespartitul sau Gore tot sprijinul, risipindu-i temerile de nereusita.

- Nu numai, adaoga el, ca nam staruit pentru numirea lui, dar am avut speciala grija sa împiedic, nu e întâia oara cal lucrez astfel; crezi ca snapan cum e, nar fi parvenit pâna acum si el, nu lai fi vazut ce sef de cabinet, prefect, secretar general, deputat; nu sar fi si însurat bine daca nas fi fost eu sa ma pun dea curmezisul? E desigur tot ce am facut mai drept în viata, mai cinstit; sa fi procedat altmintreli, ar fi fost imoral. Si deosebit de aceasta, lasându-l sa se ridice las pierde, mar parasi si miar veni tare greu sa ma lipsesc de serviciile sale.

Din nenorocire. Ca sa pot vâna fara cazna si fara a ma mânji în mlastinele vitiului, trebuie sa ma întovarasesc cu aceasta hiena, sa hranesc, sa sufer puturosia. Ce te îndeamna însa pe dumneata sa frecventezi pe Pirgu? - haz cred ca nu faci de trivialitatea lui stupida. De mult tin sati atrag atentia sa te feresti de el; e mai primejdios decât îti închipui; e în stare de orice, nu e dintre aceia pe cari lasitatea îi împiedica de a merge pâna la crima. Are mai mult de una pe constiinta. Ia seama: împotriva dumitale e foarte pornit, neputându-ti însa face deocamdata ceva mai grav, se multumeste sa te acopere de bale; o noapte întreaga a stat deunazi cu Poponel sa te batjocoreasca, da, cu Poponel, caruia, de câte ori are mica sa afacere de moravuri, sari sa iei apararea cu aceeasi naivitate cu care ai alergat asta seara la mine pentru Pirgu.

Am avut de altfel neplacerea sa constat culpabila slabiciune ce ai de tot ce poarta stigmatul declasarii, de tot ce e tarat, ratat, epava si nu tias gasi scuza nici când as sti ca e numai pentru a face studii, a lua "schite", fiindca ar însemna atunci sa platesti o marfa mult prea vila afara din cale scump.

Boema, odioasa, imunda Boema ucide si adesea nu numai la figurat.

Cum tin la dumneata mai mult decât la prietenia dumitale, nu mam temut ca ai sa te superi pe mine si miam permis acest blam indiscret pe care îl estind asupra întregului fel de trai ce ai adoptat în timpul din urma. Îl retrag însa, gata de a face amenda onorabila, daca ma asiguri ca esti multumit, ca dupa momentele de uitare de sine nu simti în dumneata gemând demnitatea ranita?

Stii, urma el, fara sa astepte sa raspund, stii ce precara, ce penibila a fost existenta mea lunga vreme, recunosti ca as fi avut tot dreptul sa ma cred "mamzer"ul din Talmud. Stii cum ani si ani - *grande mortalis aevi spatium* - mam zbatut în vid pentru neant. Ei bine, acelei vremi de încordare si de zbucium, de privatii, de umilinte, îi am nostalgia... eram multumit. Îndata însa ce persecutia a încetat si mam pomenit ajuns deodata la o situatie la care de mult renuntasem sa mai sper, a început neîmpacarea.

Eram departe de a fi un romantic si totusi amorul meu propriu a suferit vazând ca ceea ce treizeci de ani de viata austera si proba, treizeci de ani de sacrificii, de studiu si de laboare nu fusesera în stare sa faca, au facut câteva nopti petrecute ca atotputernica sotie a unui presedinte de consiliu. Curând ajunsei apoi la convingerea ca ametitorul meu succes nu era decât o cursa perfida pe care soarta mi-o întinsese ca sami arate pâna unde îi poate merge ironia. Tot ce râvnisem pâna în ajun cu ardoare: putere, parale, distinctii, nu numai ca, odata dobândite, numi procurau nici o satisfactie, dar ma indispuneau, ma iritau, tamâierile îmi pareau ofense, însasi voluptatea razbunarii o gaseam fada. Pentru mine alternativa era deci simpla: trebuia sa am ori energia de a sta pe pozitie ferm pâna la fine - si, înselânduma singur, sa consimt astfel ca falimentul moral al vietii mele sa fie si fraudulos - ori eleganta de ami suna retragerea. Eleganta aceasta am avuto. Si, cum ce mai îmi ramânea de vietuit avea sa fie fara nadejde si fara tel, am socotit ca era de prisos sa mai alung geniul rau care, din întâia mea tinerete, venea întotdeauna sa ma ispiteasca în faptul serii.

S-au mirat cei ce ma cunosteau ca nu mam expatriat. Ti-aduci aminte de istoria italianului care venind la Paris, în timpul lui Ludovic al patrusprezecelea, a fost pe loc întemnitat la Bastilia si uitat acolo treizeci si cincisprezece ani. Când, în întâiele zile ale Regentei, a fost în sfârsit cercetat si, dovedinduise deplina nevinovatie i sa spus ca i se reda libertatea, nenorocitul a întrebat cu tristete ce sa mai faca cu ea si a cerut sa fie lasat în închisoare. Ca dânsul am fost si eu, sunt poate reîncarnarea lui. Ce as fi cautat aiurea? din ce e pe lume nu ma intereseaza si numi face placere nimic, absolut nimic, chiar cu ce mia fost atât de drag, studiu, arta, lectura, scris, daca ma mai îndeletnicesc e numai ca sa ucid timpul; la drept vorbind, pot zice, fara a face stil, ca nu traiesc; e mult de când asteptând sa i se deschida, sufletul meu atipeste pe prispa salaselor Mortii. Adastarea e pe sfârsite. Va veni apoi, adânca, uitarea...

- Uitarea, exclamai eu, în nici un caz. Opera pe care o desavârsesti de peste treizeci de ani, iesind la lumina îti va harazi nemurire.

- Nu! O data cu mine va pieri si ea. Când voi fi închis de veci ochii, o mâna credincioasa va nimici tot ce se afla aici scris. Ai vazut ca în cabinetul meu de lucru dulapurile sunt ferecate în zid si au perdele. E pentru ca sa nu se vada ca nu au fund: sunt deschise pe o galerie. Înainte ca prin fata sa se puna sigilii sau sa se deschida, pe din dos, nevazuta, mâna îsi va face datoria.

Ma înfiorai, stiind ca nu era om care sa glumeasca. Erau osândite dar sa piara necunoscute lucrari ce ar fi facut admiratia veacurilor, lucrari pentru scrierea carora regasise pana cardinatlui de Retz si cerneala lui SaintSimon, file vrednice de Tacit. Si ma cuprinse o parere de rau sfâsietoare.

- Crescut de copil în strainatate, relua el, nu aveam de unde sti ca aici suntem la portile Rasaritului, unde scara

valorilor morale e cu totul rasturnata, unde nu se ia în serios nimic. Cu o încapatânare ce nu pledeaza în favoarea inteligenței mele, dar pe care nu o regret, caci, daca ar fi sa reîncep, as face la fel, nu am consimtit sa ma asimilez, sa ma adaptez, desi învatasem ca "*Si Romae vivis, romano vivite more*" Am fost fireste deci privit ca un strain, miam facut dusmana toata lumea. Cu scârba a trebuit sa dau o lupta pentru care nu eram facut. Vazând ca era greu sa ma distruga cu "zeflemeaua" - muscam eu mai veninos - s-a urzit în jurul a ce începusem sa public complotul tacerii. Dându-mi seama ca singurul mijloc de a ma razbuna era sa nu las în urma mea nimic de care sa se foloseasca si sa se bucure altii, cum sunt lipsit de vanitati subalterne, am considerat acel complot ca bine venit si am aderat la el eu-însumi. "Patrie ingrata, nu vei avea oasele mele", a spus Scipio-Africanul sa i se scrie pe mormânt. Oasele eu le las, rodul creierului meu însa, cugetarea, nu!

Se uita parca îngrijorat la ceasornic. Ma ridicai sa plec.

- Mai sezi putin, starui, iesim împreuna, ma însotesti pâna acolo. Si cu glas surd: E mai sigur.

Strabatui iar siragul de saloane unde, între toate florile afara de cele firesti, dainuia, ca îmbalsamat, cu Olimpul sau sulimenit si pastorala sa dulceaga, veacul galant. Dar, în cel mai împodobit din ele, contrastând viu cu minunile de gingasie ce se aflau acolo, rasarea posomorât, din umbra unui colt, chipul unui om de o stirpe cu totul alta decât a acelora, barbati si femei, cesi surâdeau viclean sau gales din cadre. Ma retinu. Asemanarea sa cu Pasadia era asa desavârsita ca sar fi zis ca era chiar acesta, mai tânar numai, costumat în urâtul port boieresc de acum o suta de ani.

- E strabunicul meu, zise Pasadia. Fiind din familie singurul pentru care am simpatie nu iam ars, ca celorlalti, portretul. Fu un Bergami. Mândretea lui, aureolata de prestigiul ce învesmânta în ochii femeilor pe aceia cari au ucis, îl facu sa treaca de la coada butcei domnitei Ralu la dânsa în pat. Primi drept plata Magura si topuzul armasiei. Cum vezi dar, surceaua na sarit departe de trunchi si cred ca si starea sa sufleteasca trebuie sa fi fost cam la fel cu a mea pentru ca el, în floarea vârstei, sa se fi lasat, cu stirea lui, sa fie otravit.

Portretul acesta e unul din putinele lucruri de aici cemi apartin, restul e tot cu chirie.

Coborâram încet scara, vorbind. Jos asteptau doi feciori si Iancu Mitan, credinciosul casei. De dupa usi priveau curioase alte slugi. Cupeul porni repede si curând ajunseram în strada Vienei.

- Daca îl întâlnești pe Pirgu, îmi recomanda el la despartire, spuneți ca am facut cum am crezut mai bine si ca în noaptea asta plec... la munte.